

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ ТА КРЕДИТОРАМИ ORGANIZATION OF ACCOUNTS WITH DEBTORS AND CREDITORS

УДК 657.432

Шепель І.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування
Херсонський державний аграрний університет

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти організації обліку та контролю дебіторської та кредиторської заборгованості, а також стан розрахункової дисципліни аграрних підприємств. Визначено основні елементи облікової політики щодо операцій розрахунків з постачальниками та покупцями.

Ключові слова: розрахунки, контрагенти, дебіторська заборгованість, безнадійна дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, резерв сумнівних боргів, строк позовної давності.

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты организации учета и контроля дебиторской и кредиторской задолженности, а также состояние расчетной дисциплины аграрных предприятий. Определены основные элементы учет-

ной политики по расчетным операциям с поставщиками и покупателями.

Ключевые слова: расчеты, контрагенты, дебиторская задолженность, безнадежная дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, резерв сомнительных долгов, срок исковой давности.

The article deals with theoretical and practical aspects of the organization of accounting and control of accounts receivable and payable and the state of settlement discipline at agrarian enterprises. The main elements of the accounting policy for transactions with suppliers and buyers are determined.

Key words: settlements, counterparties, accounts receivable, bad accounts receivable, accounts payable, reserve on doubtful debts, limitation period.

Постановка проблеми. Правильно організований облік надходження та використання грошових активів, матеріалів, послуг, дебіторської та кредиторської заборгованості, підтримки щоденної платоспроможності підприємства повинен сприяти недопущенню прострочення термінів платежу і доведення заборгованості до стану безнадійної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробленні питань теорії та методології обліку розрахункових операцій вагомий внесок зробили такі вітчизняні вчені, як М.Я. Дем'яненко, Г.Г. Кірейцев, В.Б. Моссаковський, В.М. Жук, О.М. Петрук, С.А. Кузнєцова, С.Л. Береза, Т.Є. Дугар.

Постановка завдання. Метою статті є організація бухгалтерського обліку сумнівної заборгованості та резервів, удосконалення облікової політики на підприємстві щодо обліку дебіторської та кредиторської заборгованості для забезпечення інформацією внутрішніх користувачів з метою прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах кризи неплатежів в Україні зростання дебіторської та кредиторської заборгованості стає поширеним явищем. Стан розрахунків на вітчизняних підприємствах є напруженим, що виявляється у значних сумах заборгованості і тривалих термінах її погашення. Надання економічним суб'єктам повної господарської самостійності у виборі ринків збуту продукції, виборі постачальників і підрядчиків та форм розрахунків, у пошуку джерел фінансування актуалізує потребу дієво управляти розрахунками з різними контрагентами. Облік дебіторської заборгованості є одним з найбільш складних та суперечливих питань, що зумовлене проблемою неплатежів. Ринкові умови господарювання передбачають удосконалення організації та методів обліку стану розрахунків підприємства

(передусім, упорядкування договірної роботи).

На думку О.М. Петрук, дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка є вимогами до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг. Збільшення дебіторської заборгованості означає вилучення коштів з обігу, що вимагає додаткового фінансування. Традиційна класифікація дебіторської заборгованості передбачає її розподіл за правовим критерієм на строкову або прострочену. Розмір дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами, які поділяються на зовнішні та внутрішні (рис. 1) [1, с. 210–212].

Зовнішні фактори практично не залежать від діяльності підприємств, а обмежити їх вплив досить складно. Внутрішні фактори залежать від того, наскільки фінансовий менеджер володіє навичками управління дебіторською заборгованістю.

Дебіторська заборгованість покупців – це фактично безвідсоткова позика контрагентам. Її рівень визначається підприємством за умовами розрахунків зі своїми клієнтами відповідно до завдань управління. Якщо ці умови є суворими, то зменшується обсяг продажу товарів через те, що покупці не мають можливості придбати товар в кредит, відповідно, зменшується величина дебіторської заборгованості за рахунками клієнтів. З іншого боку, якщо розрахункові умови послаблюються, з'являється більше замовників, зростають товарооборот і сума дебіторської заборгованості. Окремо необхідно виділити безнадійну дебіторську заборгованість, тобто рахунки, які покупці не оплатили. Такі борги списуються на збитки після закінчення строку позовної давності.

В сучасних умовах неможливо працювати без створення ринкової інфраструктури АПК. Це сис-

тема підприємств, організацій, закладів виробничої та невиробничої сфери, які покликані обслуговувати товаровиробників, створювати умови для своєчасного та безперервного нарощування обсягів пропозиції продукції на ринку. Ринкова інфраструктура АПК може бути представлена підприємствами та організаціями, які виконують функції оптової торгівлі, транспортування, зберігання, комунікаційного зв'язку, стандартизації, сертифікації, цінового моніторингу, інформаційної служби. Велике значення для товаровиробників має не тільки сам факт виконання тієї чи іншої функції, але й те, ким вона виконується, яка вартість її виконання товаровиробником, як ці послуги відбиваються на ціні кінцевого споживання.

Ринкову інфраструктуру збуту в АПК на сучасному етапі презентують товарні біржі, брокерські контори, аукціони, агроторговельні дома, оптово-продовольчі ринки, ярмарки. Тому в умовах вільного ціноутворення цілеспрямована діяльність суб'єктів господарювання неможлива без наявності оперативної достовірної інформації про ціни на сільськогосподарську продукцію і продовольство, рівень попиту та пропозиції за їх конкретними видами.

Створення механізму збирання, оброблення, зберігання та поширення найбільш доступної не тільки для виробників, але й широкого кола споживачів продукції достовірної та надійної оперативної інформації про ціни, рівень попиту і пропозиції покликана забезпечити система цінового моніторингу, яка започатковується в Україні.

Користувачі фінансових звітів потребують їх як частину необхідної інформації, метою якої, окрім інших, є оцінка та прийняття управлінських рішень з фінансових питань. Вони не в змозі винести достовірних суджень з цих питань, якщо не будуть розкриті суттєві складники облікової політики, які були прийняті під час складання фінансових звітів.

Задача інтерпретації фінансових звітів ускладнюється прийняттям різної політики в багатьох розділах бухгалтерського обліку. Не існує єдиного переліку загальноприйнятих складників політики, з якими користувачі можуть звірятися; розмаїття складників політики бухгалтерського обліку, які можуть зараз застосовуватися, може привести до значних відмінностей у фінансових звітах, що базуються на одних і тих же подіях та умовах.

В умовах економічної кризи та неплатежів все частіше трапляються випадки несвоєчасної оплати підприємству за отримані товари (роботи,

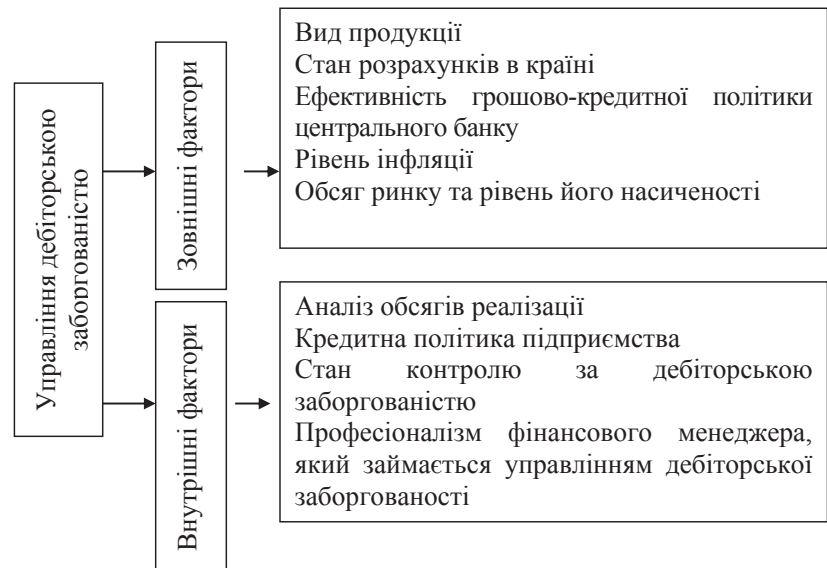

Рис. 1. Склад факторів, що визначають розмір дебіторської заборгованості

послуги). Ця заборгованість відноситься до дебіторської, і якщо вона своєчасно не була погашена, то вона стає безнадійною. В цьому разі кредитори в кінці звітного періоду списують цей вид заборгованості. Розглянемо більш детально порядок відображення в бухгалтерському та податковому обліку списання безнадійної грошової заборгованості за відвантажені товари (роботи, послуги).

Незалежно від того, виникла ця заборгованість через несплату поставлених товарів (робіт, послуг) (грошова дебіторська заборгованість) чи у зв'язку з непостачанням проавансованих придбань (товарна дебіторська заборгованість) [1] визначення безнадійної дебіторської заборгованості висвітлено у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та в Податковому кодексі України (ПКУ). Проте ці визначення вони дещо відрізняються одне від одного.

Згідно з п. 4 П(С)БО 10 [4] до безнадійної дебіторської заборгованості зараховують поточну дебіторську заборгованість, щодо якої є впевненість у її неповерненні боржником або за якою спливає строк позовної давності. Згідно з цим визначенням керівництво підприємства вирішує на власний розсуд зараховувати чи не зараховувати до безнадійної поточну дебіторську заборгованість. Заборгованість із терміном позовної давності, що минув, у кожному разі є безнадійною.

Проте перш, ніж визнати безнадійною ту чи ту поточну заборгованість, за якою строк позовної давності не спливає, необхідно вивчити боржника і впевнитись у тому, що він її не погасить. Для того щоб бути впевненим, що боржник не погасить дебіторську заборгованість, підприємству необхідно виконати певну роботу з отриманням повної інформації про боржника (рис. 2).

Рис. 2. Порядок визначення безнадійної дебіторської заборгованості

Джерело: згруповано автором за даними джерел [1; 2]

Згідно з ПКУ (пп. 14.1.11) [3] до безнадійної зараховують заборгованість, яка відповідає одній з ознак, перелічених у цьому підпункті. Зокрема, це заборгованість:

- із терміном позовної давності, що минув, або банкрутів чи ліквідованих підприємств;
- фізичної чи юридичної особи, яку прострочено та не погашено внаслідок недостатності майна у таких осіб;
- стягнення якої неможливе через форс-мажорні обставини, підтвержені в законодавчому порядку.

Коли заборгованість визнають безнадійною, її списують, оскільки вона не відповідає ознакам активу, тобто з'явилася впевненість у втриманні майбутніх економічних вигід (п. 5 П(С)БО 10). Безнадійну дебіторську заборгованість списують з одночасним зменшенням резерву сумнівних боргів проводкою Д-т 38 К-т 34, 36, 37. А якщо резерву недостатньо чи під заборгованість, яку списують, його не створювали (у разі використання методу індивідуального резервування), то заборгованість зараховують до інших операційних витрат, таких як Д-т 944 К-т 34, 36, 37 (п. 11 П(С)БО 10). Крім

того, заборгованість відображають поза балансом на субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість». Водночас таку суму враховують поза балансом не менше трьох років із дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника.

Управління дебіторською і кредиторською заборгованістю є одним з ключових завдань у вирішенні проблем, що виникають під час поточного управління підприємствами з позиції оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю, але не має бути викривленою інформації з фінансової звітності, яка склалася на підприємствах.

Фінансова звітність подається органам, до сфери управління яких належать підприємства, трудовим колективам на їх вимогу, власникам (засновникам) відповідно до установчих документів, а також іншим органам та користувачам згідно із законодавством, зокрема органам державної статистики; звітність щодо використання бюджетних асигнувань, одержаних з місцевих бюджетів, подається фінансовим відділам райдержадміністрацій, міськвиконкомів та фінансовим управ-

лінням обласних держадміністрацій відповідно. Комерційні банки подають фінансову звітність також Національному банку.

Перевірка правильності відображення в балансі залишків дебіторської і кредиторської заборгованості не слід обмежувати лише порівнянням їх залишків по Головній книзі з балансовими даними. Необхідно проводити вибіркочу перевірку правильності ведення розрахункових операцій (не менше ніж за 3–4 місяця) із залученням всіх необхідних облікових реєстрів та первинних документів. Це також дасть змогу зробити певні висновки щодо правильності ведення бухгалтерського обліку на підприємстві та визначити коло тих операцій (і рахунків), перевірці яких необхідно приділити особливу увагу.

Висновки з проведеного дослідження.

В умовах ринкової трансформації аграрної економіки доцільно проводити комплексний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості, який сприяє ефективному управлінському впливу на дотримання платіжної дисципліни та термінів оплати рахунків за відвантаженими товарами.

Підсилення оперативного документального контролю дасть можливість оцінити можливості забезпечення своєчасного здійснення розрахункових операцій з усіма економічними агентами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Петрук О.М. Облік та аналіз договірних відносин: проблеми теорії та практики. Житомир: ЖІТІ, 1999. 332 с.
2. Алпатова Н.В. Облік списання безнадійної дебіторки. Все про бухгалтерський облік. 2016. № 44 (2401). С. 6–12.
3. Господарський кодекс України, затв. Постановою Верховної Ради України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15&p=1300267413441340>.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затв. Наказом Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 р. № 237 зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.